

[Fraenkel.]

andre ikke hensigtsmæssige; det er ikke det, jeg spørger om her, men jeg spørger: Hvad gjorde man?

Man uddelte Præmier til Familier, som fik mange Børn, man oprettede store Opdragelsesanstalter for Børn, der havde mistet deres Forsørgere, og Pigebørn, der udgik fra disse Anstalter, modtog, naar de giftede sig med en Haandværker, en Medgift fra Anstalten. Det er ogsaa fra den Tid, alle Hittebørnshospitalerne skriver sig, oprettede ud fra det Syn paa Befolkningsspørgsmaalet, som man altsaa havde den Gang.

Der var saaledes ikke noget egentligt Forsørgelsesspørgsmaal paa den Tid. Der var et Spørgsmaal om at faa en stigende Befolkning og en kraftig Befolkning, og derfor ønskede man ogsaa, at f. Eks. Arbejdslønnen skulde være høj. Man kan meget snarere sige, at under Merkantilismen opløste Forsørgelsesspørgsmaalet sig i Grunden i Spørgsmaalet om Retten til Arbejde, et endnu meget vanskeligere Spørgsmaal end Forsørgelsesspørgsmaalet, et Spørgsmaal, som jeg tror at Staten maa vise fra sig af den simple Grund, at det er umuligt for en Stat at paatage sig at løse det, og man kan ikke, hverken Privatmand eller Staten, paatage sig Forpligtelser, som man ikke kan opfylde. Men det er een Ting. En helt anden Ting er, at en Stat kan ikke undslaa sig for at tage en Haand med i Arbejdet for den økonomiske Ekspansion, naar i øvrigt Tiderne former sig saadan, at en saadan Medvirken fra Statens Side er nødvendig.

Jeg kommer saa til den sidste Periode, vi har Overblik over, og hvorfra megen Misforstaaelse i Nutiden baade paa dette og paa andre Omraader stammer, og det er den Periode, i hvilken man som Idealet saa, hvad man kalder Kræfternes frie Spil, laissez-faire o. s. v.

Maa jeg sige et Par Ord om disse Systemer. De skal tage Dem i Agt for at løbe efter økonomiske Systemer, enten de hedder Socialisme eller Kommunisme eller laissez-faire, for de duer alle sammen ikke. Livet er noget alt for mangfoldigt, alt for bevægeligt til, at man kan baandlægge det i saadanne skrevne Systemer, det gaar ikke. Systemet bliver liggende, og Livet marcherer videre, som det alle Dage har gjort, og en skønne Dag maa man alligevel bryde igen-

nem. Men man har jo en vældig Tilbøjelighed baade i den ene og den anden Lejr til Doktrinarisme paa dette Omraade.

Hvad mig angaar, tør jeg sige: Jeg lider ikke af den. Sikkert er det, at det private Initiativ og den enkeltes Klaren for sig i vid Udstrækning — efter min Overbevisning — maa være det bærende i et Samfund, naar det skal gaa fremad; men Momenter af det andet kan ikke i noget Samfund undværes, og jeg skal vise, at det end ikke har kunnet undværes i et Samfund, hvor alle Forudsætninger for laissez-faire bogstavelig talt var til Stede paa ideal Maade, hvor de var til Stede i Hylle og Fylde, i en Grad, om hvilken vi kan sige med fuldkommen Vished, at de aldrig har været det tidligere, og med al mulig Sandsynlighed kan sige, at de aldrig nogen Sinde bliver det senere. Det skal jeg komme til.

I den Periode var det jo meget sløjt med Forsørgelsesvæsenet, og det ligger i den herskende Doktrin, i laissez-faire-Doktrinen, og det ligger desuden i den herskende Teori med Hensyn til Befolkningsspørgsmaalet, som vi jo kender, og som skrev sig fra Malthus, der jo gik ud fra, at man kunde gøre eller lade, hvad man vilde, det blev ikke anderledes, end at Valget var et af to: enten maatte man begrænse Børnefødslerne, eller ogsaa maatte det være saadan, at Død og Nød og Laster og Elendighed maatte rydde op i hele den store Bunke, som blev tilbage, og som ellers selvfølgelig vilde kalde paa det Forsørgelsesvæsen, som ikke fandtes.

Det var hans Forklaring, om jeg saa maa sige den naturvidenskabelige Forklaring paa dette Omraade. Men i den laa alligevel ikke nogen Retfærdiggørelse, og Samfundet var ikke rigtig tilfreds med denne Malthus. Men saa kom Darwin, og da Darwin kom, havde vi Retfærdiggørelsen, saa kunde man med god Samvittighed slaa sig paa sit Bryst og sige: Død og Nød og Elendighed o. s. v. er alt sammen en Følge af den naturlige Udvikling; saaledes maa det være, og anderledes kan det ikke blive, fordi det altsaa er den naturlige Udvikling.

Men det er godt, fik vi desuden at vide, at det netop er saadan. For hvad er det, der gaar til Grunde gennem Nød, Død, Last og Elendighed o. s. v.? Det er alt det, der ikke duer,